

4. Кононенко Н. О. Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів : дисер. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ: Дніпропетровськ, 2016. – 214 с.

5. Радаев В. В. Криминалистическая характеристика преступлений и ее использование в следственной практике: лекция / В. В. Радаев. – Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1987. – 24 с.

6. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі); Підручник. – К.: Кондор, 2005. – 588 с.

7. Салтевський М.В. О структуре криминалистической характеристики хулиганства и типичных следственных ситуациях // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 25. – Киев. – 1982. – С. 13–21.

8. Тищенко В. В. Корыстно-насильственные преступления: Криминалистический анализ: Монография. – Одесса: Юридическая литература, 2002. – 360 с.

Климчук Михайло Павлович,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СЛІДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ, Й ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИЯВЛЕННЯ

У даний час одним з технічних засобів, які найбільш часто використовуються у протиправних цілях, є засоби стільникового зв'язку. При цьому вони виступають не тільки носіями криміналістично значимої інформації, а й предметами, і знаряддями злочинів. Наприклад, при вчиненні вимагання вже типовими є дії злочинних груп, коли по мобільному телефону висуваються вимоги про зарахування на абонентський рахунок злочинця грошових коштів за повернення викраденого транспортного засобу.

Останнім часом почастишали випадки «телефонного тероризму», коли злочинець, за допомогою засобів зв'язку здійснює завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці

громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Розповсюдженими є й т. зв. «телефонні» шахрайства, коли по телефону повідомляють про необхідність надання фінансової допомоги родичам, які нібито потрапили в складну життєву ситуацію. Зазначені та інші кримінальні правопорушення, учинені за допомогою засобів стільникового зв'язку, завдають значних матеріальних збитків, при цьому, в силу специфіки їх розслідування, злочинцям вдається тривалий час залишатися безкарними.

Певну проблему в розкритті та розслідуванні кримінальні правопорушення, учинені за допомогою засобів стільникового зв'язку, викликає така обставина. Механізм їх слідоутворення має свою специфіку, з урахуванням тенденції інтеграції в мобільний телефон функціональних можливостей комп'ютера, і, в порівнянні з традиційними слідами, вимагає розробки принципово інших методів і засобів їх дослідження. Це пов'язано, насамперед з тим, що дані сліди не залишають змін у зовнішньому матеріальному середовищі, так як в більшості випадків вони носять інформаційний характер. У зв'язку з цим вони в зазвичай не вивчаються сучасною традиційною трасологією. Як справедливо зазначає А. В. Касаткін, «при сучасному розвитку обчислювальної техніки та інформаційних технологій «комп'ютерні сліди» злочинної діяльності мають широке поширення. Це повинно враховуватися слідчими та оперативними працівниками в їх діяльності зі збирання доказів поряд з пошуком традиційних слідів» [1, с. 17-18].

Зважаючи на це доцільно сліди кримінальні правопорушення, учинені за допомогою засобів стільникового зв'язку, розділити на два типи. До першого віднести традиційні сліди (матеріальні сліди у вигляді слідів-відображень, слідів-речовин, слідів-предметів, також ідеальні сліди, що розглядаються трасологією) і нетрадиційні у вигляді комп'ютерно-технічних слідів, що носять віртуальний характер. При цьому під «віртуальним» слідом розуміється будь-яка зміна стану автоматизованої інформаційної системи (утвореного нею «кібернетичного простору»), пов'язана з подією злочину і зафіксована у вигляді комп'ютерної інформації (тобто інформації у вигляді, придатному для машинної обробки) на матеріальному носії, у тому числі на електромагнітному полі».

Переходячи в практичну площину питання, при використанні засобів стільникового зв'язку при вчиненні

кримінального правопорушення, можна виявити матеріальні, ідеальні та віртуальні сліди.

Перший тип включає в себе матеріальні сліди (сліди пальців рук, мікрочастинки), які можуть залишитися на корпусі мобільного телефону, SIM-картці та картці-пам'яті, акумуляторній батареї та ін., будь-які документи, рукописні записи, роздруківки тощо, які свідчать про приготування і вчинення кримінального правопорушення.

Ідеальні сліди, що відображають подію злочину й елементи механізму його вчинення у свідомості та пам'яті людей, мають психофізіологічну природу формування і виявляються у вигляді уявних образів злочину в цілому, окремих його моментів і епізодів даного діяння [2, с. 56].

Характеризуючи віртуальні сліди, необхідно відзначити, що в даний час серед вчених не склалося єдиної думки у визначенні їх поняття та сутності.

Механізм слідоутворення даних кримінальних правопорушень безпосередньо пов'язаний з системою організації стільникового зв'язку. Тому певний інтерес викликають такі її основні елементи.

1. Апаратно-технічні засоби підтримки системи стільникового зв'язку, до яких можна віднести як базові, так і абонентські рухливі станції, центри комутації, ефірний інтерфейс.

2. Засоби інформаційної підтримки системи стільникового зв'язку, які включають в себе-програмне забезпечення, дані і бази даних, що дозволяють здійснювати свої функціональні можливості системи стільникового зв'язку.

3. Засоби допоміжної підтримки системи стільникового зв'язку. Сюди зазвичай відносять центри технічного обслуговування, роботи з клієнтами та ін.

З огляду на розглянуту вище систему стільникового зв'язку, типовими для кримінальних правопорушень, учинених з використанням засобів стільникового зв'язку будуть наступні сліди.

Це можуть бути інформаційні сліди на машинних носіях оператора зв'язку. Наприклад, дані первинного номера телефону, який використовується для зв'язку з LOG-файлом реєстрації; дати сеансу зв'язку; інформації про час зв'язку; статичних або динамічних IP-адресних журналів реєстрації провайдера в Інтернеті і відповідних телефонних номерів; швидкості передачі повідомлення; вихідних журналів сеансів

зв'язку, що включають тип використаних протоколів, самих протоколів та ін. [3, с. 157].

Це можуть бути сліди на самому мобільному телефоні. Наприклад, IMEI-код, SMS-повідомлення, відомості про надіслані повідомлення, телефонні з'єднання, абонентська книга телефону, використовувані телефонні номери, сліди мікрочастинок, пальців рук. Сліди, присутні на SIM-карті і наявні на мобільному телефоні, зазвичай ідентичні.

Особливого значення при злочинному використанні мобільного телефону мають аудіофонограми. До них відносяться отримані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів, НСРД або іншим способом записи розмов між особами, зафіксовані на комп'ютерному файлі, в цифровому форматі, або на магнітному носії.

Як свідчить практика, при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених за допомогою засобів стільникового зв'язку, слідчими, зазвичай, для вилучення слідів могут бути призначені такі судові експертизи: дактилоскопічна, трасологічна, комп'ютерно-технічна, фоноскопична та ін.

Останнім часом, зважаючи на збільшення використання функціональних можливостей комп'ютера в засобах стільникового зв'язку, розкриття і розслідування таких кримінальних правопорушень неможливе без застосування спеціальних знань у галузі сучасних інформаційно-цифрових технологій. Дана ситуація в свою чергу призводить до зростання значущості по відношенню до всіх інших, судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Наступною за значимістю в розкритті і розслідуванні розглянутих злочинів, на наш погляд, є судова фоноскопична експертиза. У більшості випадків її предметом є дані, отримані під час запису телефонних розмов. У свою чергу, вони можуть бути отримані або в результаті оперативно-розшукових заходів, або в результаті проведення окремих НСРД. При цьому особа, чий переговор записаний в фонограмі, має бути допитана щодо обставин телефонних переговорів.

На підставі ст. 245 КПК України слідчий здійснює відбирання експериментальних зразків голосу та мовлення осіб [4] із залученням, у разі необхідності, спеціаліста. За наявності підозрюваного перед слідчим постає питання в ідентифікації його голосу з наявною фонограмою. При цьому матеріали, надані для порівняльного дослідження, мають містити слова та фрази, в яких найкраще проявляються особливості вимови або інші відхилення

від норм літературної мови. З дотриманням вимог КПК України носій звукозапису відповідним чином прослуховується і упакується, після чого направляється суб'єктом розслідування на фоноскопичну експертизу.

Таким чином, можна зробити висновок, що до обставин, які викликають найбільш істотні проблеми в розкритті і розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених за допомогою засобів стільникового зв'язку, слід віднести, насамперед, складний механізм слідоутворення, який вимагає розробки принципово інших методів і засобів їх дослідження. Крім цього, слідові картина вказаних кримінальних правопорушень безпосередньо пов'язана з системою організації стільникового зв'язку, що в свою чергу, визначає сукупність необхідних для дослідження нетрадиційних, комп'ютерно-технічних слідів слідчих (розшукових) дій, насамперед експертиз. Зміст та межі використання спеціальних знань обумовлені специфікою розслідування, і можуть бути значно ширшими за рахунок дослідження питань, що стосуються розвитку сучасних засобів стільникового зв'язку, комп'ютерних технологій і телекомунікаційних мереж.

Список використаних джерел

1. Касаткин А.В. Тактика собирания и использования компьютерной информации при расследовании преступлений: автореф. дис. канд. юрид. наук. М., 1997. 20 с.
2. Криминалистика: учебник; отв. ред. Н.П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2005. 781 с.
3. Потапов С.А., Потапова И.С. Использование экспертиз при расследовании и раскрытии преступлений, совершенных с применением сотовых телефонов. Социально-экономические процессы и явления. Т. 11, № 11, 2016. С. 155–161. doi: 10.20310/1819-8813-2016-11-11-155-161.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.